

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) ชนิดศึกษาสองกลุ่ม วัดก่อนและหลังการทดลอง (two groups pre-post test design) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของศิลปบำบัดต่อความรู้สึกมีคุณค่าของตนเองของเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ภายใต้การดูแลของมูลนิธิแห่งหนึ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิแห่งหนึ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) กำหนดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 20 ราย แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 10 ราย และกลุ่มควบคุม 10 ราย (ธวัชชัย วรพงษ์, 2543) โดยกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในระดับต่ำ คัดกรองโดยแบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของโรเซนเบิร์ก (Rosenberg's Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965)
2. สามารถเขียนและสื่อสารด้วยภาษาไทยได้
3. ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศที่มีระดับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในระดับต่ำ 20 ราย จับคู่ (matched pair) ตามลักษณะของครอบครัว (การอยู่ร่วมกับบิดามารดา) และระดับคะแนนความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง 10 คู่ ผู้วิจัยทำการสุ่มอย่างง่ายเป็นรายคู่ โดยจับฉลากเข้ากลุ่มทดลอง 10 ราย และกลุ่มควบคุม 10 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของเด็กรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ประวัติความเจ็บป่วยในอดีต ประวัติครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

2. แบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของโรเซนเบิร์ก (Rosenberg's Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965) ซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย เสาวภา วิชิตวาทย์ ในปี พ.ศ. 2534 แบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ประกอบด้วย ข้อความเกี่ยวกับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จ การประสบความสำเร็จ การปฏิเสธตนเอง การยอมรับตนเอง การพึ่งตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่าในสังคม การยอมรับจากสังคมและครอบครัว จำนวน 10 ข้อ มีข้อความที่มีความหมายในด้านบวก 5 ข้อ คือข้อ 1 2 4 6 และข้อ 7 และมีข้อความที่มีความหมายในด้านลบ 5 ข้อ คือข้อ 3 5 8 9 และข้อ 10 แต่ละข้อความผู้ตอบ ต้องเลือกตอบเพียงข้อเดียว ที่ตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบมากที่สุด มีค่าคะแนน 1 2 3 และ 4 คะแนน ช่วงคะแนนที่เป็นไปได้คือ 10-40 คะแนน แบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับดังนี้

10.00-20.00 คะแนน หมายถึง มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ

20.01-30.00 คะแนน หมายถึง มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองปานกลาง

30.01-40.00 คะแนน หมายถึง มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูง

ส่วนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

1. แผนการทำศิลปะบำบัด ซึ่งผู้วิจัยดัดแปลงจากการศึกษาแนวคิดศิลปะบำบัดของบรูค (Brooke, 1995) ประกอบด้วยแผนกระบวนการขั้นตอนการบำบัด 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การแนะนำตนเอง 2) การฉายภาพตนเอง 3) การฉายภาพครอบครัว 4) การวาดฝัน 5) การปลดปล่อยสิ่งที่ไม่ดี 6) การวาดในสิ่งที่ปรารถนา 7) การเรียนรู้อย่างอิสระ 8) บทส่งท้าย โดยผู้วิจัยนำศิลปะบำบัดมา กำหนดในการทำกิจกรรมทั้งหมด 8 ครั้ง (แบ่งเป็นสัปดาห์ละ 1 ครั้งจนครบ 8 ครั้ง) แต่แต่ละครั้งใช้เวลา 60 ถึง 90 นาที

ทั้งผู้วิจัยได้เข้ารับการอบรมและฝึกกระบวนการศิลปะบำบัด เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ ภายใต้การดูแลและแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะบำบัด กลุ่มงานศิลปะบำบัด สถาบันราชานุกูล กรุงเทพมหานคร จนมีความเข้าใจในกระบวนการบำบัดและสามารถนำไปปฏิบัติได้

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องประกอบด้วย การหาความตรงตามเนื้อหา (content validity) และการหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (reliability) ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การหาความตรงตามเนื้อหา (content validity)

1. แบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของโรเซนเบอร์ค (Rosenberg's Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965) ซึ่งแปลและทดลองใช้โดย เสาวภา วิชิตวาทย์ (2534) ได้ผ่านการหาความตรงตามเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิและเป็นที่ยอมรับในการนำมาใช้แล้ว และมีค่าความตรงตามเนื้อหายอมรับได้เท่ากับ 0.83 (Silber & Tippett cited in Bowling, 1997) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำมาใช้โดยไม่ได้มีการดัดแปลง จึงไม่นำแบบประเมินไปหาความตรงตามเนื้อหาซ้ำอีกครั้ง

2. แผนการทำศิลปบำบัด ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากแนวคิดศิลปบำบัดของบรูค (Brooke, 1995) ไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน (Lynn อ้างในวิจิตร ศรีสุพรรณ, 2545) ซึ่งประกอบด้วย อาจารย์พยาบาลทางด้านการพยาบาลสุขภาพจิต และจิตเวช 1 ท่าน อาจารย์ทางด้านจิตวิทยา 1 ท่าน อาจารย์พยาบาลทางด้านเด็กวัยรุ่น 1 ท่าน จิตแพทย์ทางด้านเด็กวัยรุ่น 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปบำบัด 1 ท่าน หลังจากนั้น นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ มาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขผ่านการเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา และนำแผนการทำศิลปบำบัดไปทดลองใช้กับเด็กวัยรุ่นที่ถูกส่งลงละเมิดทางเพศ ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 ราย เพื่อประเมินปัญหา อุปสรรคในการดำเนินศิลปบำบัดที่ได้พัฒนาขึ้น จากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จนสมบูรณ์ก่อนนำมาใช้จริง

การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (reliability)

แบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของโรเซนเบอร์ค (Rosenberg's Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965) ซึ่งแปลและทดลองใช้โดย เสาวภา วิชิตวาทย์ ในปี พ.ศ. 2534 ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.72 (เสาวภา วิชิตวาทย์, 2534) และผู้วิจัยได้นำแบบประเมินไปหาความเชื่อมั่นกับเด็กวัยรุ่นที่ถูกส่งลงละเมิดทางเพศอายุระหว่าง 13-18 ปี ในมูลนิธิแห่งหนึ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ราย หลังจากนั้นนำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) (Polit, Beck, & Hungler, 2001) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.83

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยนำโครงการวิจัยเสนอคณะกรรมการจริยธรรม คณะพยาบาลศาสตร์ ได้รับความพิจารณารับรองว่า ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ สวัสดิภาพ และไม่ก่อให้เกิดอันตราย แก่ผู้ถูกวิจัย ผู้วิจัยทำหนังสือผ่านคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงประธานมูลนิธิเพื่อขออนุญาตก่อนเข้ารวบรวมข้อมูลจากเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ก่อนดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการวิจัย รวมถึงการเข้าร่วมกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างด้วยความสมัครใจโดยไม่มีข้อบังคับใดๆ และสามารถที่จะยกเลิกหรือถอนตัวเมื่อต้องการ โดยไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่างถูกเก็บไว้เป็นความลับ โดยไม่มีการระบุชื่อกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างอายุต่ำกว่า 18 ปีจำนวน 17 คนได้รับการเซ็นยินยอมจากประธานมูลนิธิ ในระหว่างการเข้าร่วมศิลปบำบัดในขั้นตอนการฉายภาพครอบครัว มีสมาชิกกลุ่ม หนึ่งรายร้องไห้ระหว่างการบอกเล่าเรื่องของครอบครัว ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการกลุ่มและจิตบำบัดรายบุคคลในการช่วยเหลือ ภายหลังสมาชิกแสดงสีหน้ายิ้มแย้มและได้บอกว่าสบายใจขึ้นและเข้าร่วมกลุ่มต่อไป การนำเสนอหรืออภิปรายผลข้อมูลในรายงานการวิจัยนำเสนอเป็นภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเมื่อวิจัยเสร็จสิ้น พบว่าศิลปบำบัดเพิ่มความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมให้กับกลุ่มควบคุมเหมือนกลุ่มทดลอง

การรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหนังสือเสนอผ่านคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงประธานมูลนิธิแห่งหนึ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย รายละเอียดของขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล และขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ผู้วิจัยขออนุญาตเข้าพบประธานมูลนิธิด้วยตนเอง เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย รายละเอียดของขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล และขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ภายหลังได้รับอนุญาตจากประธานมูลนิธิ ผู้วิจัยทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยสอบถามความสมัครใจและทำการประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เพื่อประเมินระดับคะแนนความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองก่อนการทดลอง เพื่อลดอคติที่อาจเกิดขึ้น

4. ผู้วิจัยคัดเลือกเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศที่มีระดับคะแนนความรู้สึกลึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ 20 รายและสมัครใจในการเข้าร่วมวิจัย นำมาจับคู่ (matched pair) ตามระดับคะแนนความรู้สึกลึกมีคุณค่าในตนเองและลักษณะของครอบครัว และทำการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็นกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 10 คน

5. ผู้วิจัยดำเนินการในกลุ่มควบคุม ดังนี้

5.1 ผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มควบคุม เพื่อแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล

5.2 ผู้วิจัยให้กลุ่มควบคุมดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจกรรมปกติของมูลนิธิจนครบระยะเวลา 8 สัปดาห์ แล้วจึงให้กลุ่มควบคุมทำแบบประเมินความรู้สึกลึกมีคุณค่าในตนเอง

5.3 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มควบคุมมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

6. ผู้วิจัยดำเนินการในกลุ่มทดลอง ดังนี้

6.1 ผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มทดลอง เพื่อแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนระยะเวลา จำนวนครั้งของการเข้าร่วมศิลปบำบัด และการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่าง และแบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 5 ราย เนื่องจากการทำกลุ่มศิลปบำบัดที่มีประสิทธิภาพในการบำบัดควรเป็นกลุ่มปิด ขนาดเล็ก มีจำนวนสมาชิกประมาณ 3 ถึง 15 ราย ต่อกลุ่ม (Yalom, 1995) หลังจากนั้นให้เข้าร่วมศิลปบำบัดตามแผน ทั้งหมด 8 ครั้ง ครั้งละประมาณ 60-90 นาที โดยทำกลุ่มสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในกลุ่มที่ 1 เริ่มในวันจันทร์และกลุ่มที่ 2 เริ่มในวันอังคารจนครบ 8 ครั้ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ครั้งที่ 1 การแนะนำตนเอง (Introduction/Warm-Up Exercise) เป็นการแนะนำตนเองของผู้จัดกิจกรรม ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ อธิบายถึงอิสระของการวาดภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกกลุ่ม และระหว่างตัวสมาชิกด้วยกันเอง ให้เกิดความสบายใจ และนำไปสู่ความไว้วางใจ ในการระบายความรู้สึก เกิดความรู้สึกอยากสร้างสรรค์และจินตนาการ โดยระหว่างการดำเนินกลุ่ม ผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนของสมาชิกภายในกลุ่ม

ครั้งที่ 2 การฉายภาพตนเอง (Self-Portraits) เป็นการทำให้สมาชิกมองตนเองและวาดออกมาเป็นรูปภาพ หรือหากเด็กไม่สามารถวาดภาพตนเองได้ให้วาดภาพตัวเองเป็นภาพการ์ตูน พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับภาพวาดตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์รูปภาพ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่ม สรุป

ประเด็นสำคัญโดยให้สมาชิกได้เห็นความแตกต่างของบุคคล วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการยอมรับในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

ครั้งที่ 3 การฉายภาพครอบครัว (Family-Portraits) ให้สมาชิกวาดภาพสมาชิกภายในครอบครัว และอธิบายลักษณะของสมาชิกในครอบครัวพอสังเขป พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับภาพวาดครอบครัวของตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์รูปภาพ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่ม สรุปประเด็นสำคัญโดยให้สมาชิกได้เห็นความแตกต่างของแต่ละครอบครัว บทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัว วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้เพื่อให้มองเห็นปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวของสมาชิก เกิดความเข้าใจและยอมรับครอบครัวตนเอง

ครั้งที่ 4 การวาดฝัน (Drawing Dream) ให้สมาชิกวาดภาพความฝันในปัจจุบัน พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับภาพความฝันของตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์รูปภาพ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่ม สรุปประเด็นสำคัญโดยให้สมาชิกได้เห็นความแตกต่างระหว่างความฝันกับความเป็นจริงในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้เพื่อให้สมาชิกมองเห็นถึงจิตใต้สำนึกที่อยู่ในความฝัน และบอกในสิ่งที่เป็นจริงต่อตนเอง ยอมรับตนเองตามความเป็นจริง

ครั้งที่ 5 การปลดปล่อยสิ่งที่ไม่ดี (Letting the Monsters Out) ให้สมาชิกสร้างสรรค์ผลงานจากการปั้นดินน้ำมันแสดงถึงความกลัว ความโกรธ รู้สึกผิดหรืออับอาย โดยเริ่มจากให้สมาชิกสร้างความคุ้นเคยกับดินน้ำมัน โดยการนวด ทูบ ตี จนดินน้ำมันเข้ากัน เพื่อเป็นการปลดปล่อยความรู้สึก และเริ่มสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระ สร้างความรู้สึกเป็นอิสระให้สมาชิก หลังจากนั้นให้สมาชิกได้สร้างสรรค์ผลงานแสดงถึงความรู้สึกต่างๆ ออกมา พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับผลงานของตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่ม สรุปประเด็นสำคัญให้สมาชิกได้รับรู้ถึงความรู้สึกของตนเอง ให้สมาชิกเสนอวิธีการ แนะนำวิธีการที่เหมาะสม และให้สมาชิกเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้เพื่อให้สมาชิกได้ปลดปล่อยระบายความรู้สึกต่างๆ ออกมา และมีแนวทางแก้ไขเมื่อเจอภาวะวิกฤติจากความรู้สึกต่างๆ ได้

ครั้งที่ 6 การวาดในสิ่งที่ปรารถนา (Drawing Wishes) ให้สมาชิกวาดภาพในสิ่งที่ปรารถนา พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับภาพวาดสิ่งที่

ปรารถนาของตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์รูปภาพ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่มสรุปประเด็นสำคัญโดยให้สมาชิกได้มองเห็นความสามารถของตนเอง และให้กำลังใจแก่สมาชิกในการนำความสามารถไปทำในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จ วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้เพื่อสร้างความรู้สึที่ดี จากมองเห็นความสามารถของตนเอง และสร้างความหวังจากสิ่งที่ปรารถนา

ครั้งที่ 7 การเรียนรู้อย่างอิสระ (Free Collage) ให้สมาชิกสร้างสรรค์ภาพอย่างอิสระ พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับผลงานของตนเอง โดยผู้จัดกิจกรรมจะเอื้อให้สมาชิกได้บอกเล่าความรู้สึก โดยไม่มีการวิจารณ์รูปภาพ ใช้กระบวนการกลุ่มสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่สมาชิกระหว่างการทำกลุ่ม สรุปประเด็นสำคัญโดยให้สมาชิกได้รับรู้ถึงประสบการณ์จากการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองที่สำเร็จ โดยการทำงานที่ตนเองชอบ มีอิสระทางความคิด และลงมือทำงานนั้นด้วยตนเอง เมื่องานประสบความสำเร็จ จะทำให้เรารู้สึกพึงพอใจและภาคภูมิใจในงานนั้น แม้งานเหล่านั้นอาจเป็นเพียงงานชิ้นเล็กๆ แต่ก็สร้างกำลังใจความภาคภูมิใจ นำไปสู่งานชิ้นใหญ่ในวันข้างหน้าได้ วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้เพื่อให้มีอิสระในการคิด สร้างความรู้สึภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง เพื่อเพิ่มความรู้สึเห็นคุณค่าในตนเอง

ครั้งที่ 8 บทส่งท้าย (Last Session) ในขั้นตอนนี้ ให้สมาชิกวาดภาพระบายความรู้สึกของสมาชิกต่อการทำกิจกรรมกลุ่มและต่อเพื่อนๆภายในกลุ่มก่อนจากกัน พร้อมทั้งให้สมาชิกได้บอกเล่าแลกเปลี่ยนความรู้สึกเกี่ยวกับภาพวาดระบายความรู้สึกของตนเอง พร้อมทั้งให้สมาชิกภายในกลุ่มได้บอกถึงความประทับใจต่อเพื่อนสมาชิกที่ได้ออกมาบอกเล่ารูปภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกระบายความรู้สึกต่อกันก่อนการยุติสัมพันธภาพสร้างความรู้สึได้รับการยอมรับจากเพื่อนสมาชิกภายในกลุ่ม และบอกถึงสิ่งที่ได้รับจากการทำกลุ่ม

6.2 ผู้วิจัยให้กลุ่มทดลองประเมินการเข้าร่วมโปรแกรมเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมในแต่ละครั้ง เพื่อประเมินผลการทำเข้าร่วมโปรแกรม

6.3 ผู้วิจัยให้กลุ่มทดลองทั้งหมด ทำแบบประเมินความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ภายหลังดำเนินศิลปบำบัดทั้ง 8 ครั้งเสร็จสิ้น

6.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มทดลองมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

7. ผู้วิจัยดำเนินศิลปบำบัดให้แก่กลุ่มควบคุม ภายหลังสิ้นสุดการดำเนินศิลปบำบัดแก่กลุ่มทดลองแล้วพบว่าสามารถเพิ่มความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลทั่วไปกลุ่มตัวอย่าง นำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. วิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยของความรู้ศึกษามีคุณค่าในตนเองของเด็กวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศระหว่างก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติทดสอบค่าที (dependent t-test) ภายหลังการทดสอบการกระจายของข้อมูลด้วยสถิติโครโมโกรอฟ สมิโนฟ (Kolmogorov-Smirnov) แล้วพบว่าการแจกแจงของข้อมูลเป็นโค้งปกติ
3. วิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยของความรู้ศึกษามีคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ภายหลังการทดลอง โดยใช้สถิติทดสอบค่าที (independent t-test) ภายหลังการทดสอบการกระจายของข้อมูลด้วยสถิติโครโมโกรอฟ สมิโนฟ (Kolmogorov-Smirnov) แล้วพบว่าการแจกแจงของข้อมูลเป็นโค้งปกติ